

Nagy-Horváth Bernadett

Az öröklétben végződik

Szeretem a meséket. Szeretem, ahogy reagálnak a valóságra, ahogy leképezik a világot, ahogy elkezdődnek, és ahogy véget érnek. Bennük minden olyan tisztának és egyértelműnek tűnik, a szerelem, a félelem, de még a halál is. Arról viszont ritkán olvashatunk, mi történik a mesék szereplőivel, a tündérr királyfikkal, ha megházasodnak vagy meghalnak. Paradox módon erről csak az igazán jó mesélők tudnak beszélni, mint Miklya Luzsányi Mónika.

Az írónak nagy tapasztalata van a történetmondásban, gyermek- és ifjúsági könyvein felnőtt egy generáció, szépirodalmi és dokumentumregényei pedig a 20. század vézskorszakába visznek. A 2019-es Ünnepi Könyvhétre megjelent regénye, *Az ecsedi boszorkány* e két terület, a történelem és mese találkozására, műfaji megjelölés szerint romantikus történelmi regény. A könyv ugyanis ott kezdődik, ahol a szép szerelmes történetek befejeződnek, a kora újkori Erdélyben, a törökverő hős, Török Bálint leendő feleségének hálószobájában és Báthory Gábor ravatalánál, ott, ahol a lopott pillantásokból durva abúzus, a tündérfiúból pedig kitömött test lesz.

Miklya Luzsányi Mónika leszámol a régi históriákkal. Lebontja azt az idealizált hagyományt, ami ezeket az államférfiakat övezte Gárdonyi és Móricz óta. Nemcsak a mai történelmi kutatások fényében rajzolja újra a szereplőket, hanem pucérra vetkőztetve őket leradírozza a dicsfényt, és a zsigerek, az altest vágyai felől közelít rájuk. Báthory Gábor hiszékeny, ugyanakkor férfierőtől

duzzadó kamasz, Bethlen viszont számító politikus, aki a biratokok megszerzése érdekében játssza ki a fejedelmet, és vádolja meg boszorkánysággal Báthory Annát és Török Katát. Kegygyakorlása sem éppen vallási indíttatású: „és ha szépen forogatod a kezekben meg a szádban az én cifra botomat, tán meggondolom, hogy nem kell elveszítened azt a szép kis fejed.” Török Bálintra, a Héttorony foglyára sem búsképű álmodozóként tekintünk, hanem mint hintapolitikát folytató, erőszakos és kegyetlen főúrra, akinek kaptánysága alatt ellenséges kézre került Fehérvár. A csúfos vereségről egy korabeli gúnydal is beszámol:

*„Az a hírös Fejér vára,
Török Bálint nagy szép háza,
Töröké lett izibe, izibe!”*

*Lajos király deli bánja,
A nadrágját nem találja,
Úgy fut el, úgy fut el.”*

Az igazsághoz azonban hozzátartozik, hogy a kiskorú fiút ekkor még gyámok irányították, akik a királyi támogatás hiánya miatt úgy döntöttek, hogy nem védik meg a töröktől az országot. Nem is róluk, a híres férfiakról szól ez a regény, hanem aszszonyukról, ágyasukról, szerelmükről. Párhuzamos történetek láncolatán keresztül ismerjük meg Pemfflinger Katalint, Török Bálint feleségét, és az ő dédunokáját, a boszorkányperbe fogott Enyingi Török Katalint, Báthory Gábor unokatestvérét és szeretőjét. A két idősík ciklikusan, fejezetről fejezetre változik, és még tipológiailag is elkülönülnek egymástól, megkönnyítve ezzel az olvasó, befogadó dolgát. A párhuzamos szerkesztés célja, hogy a két különböző korban élő nő életét összehasonlítsa, egymás viszonylatában bemutassa, ez a technika azonban sematikussá teszi az összevetést. A történet kerete, a tragikus sorsok egymásba fonódása megengedte volna a bonyolultabb szerkezetet, a szálak szorosabb összefűzését. Annál is inkább, mivel a nem lineáris

történetvezetés alapjai megtalálhatók a regényben. Minden fejezetpár középpontjában egy-egy folklórból kölcsönzött motívum áll, mely kettős célt szolgál. Ezek a szimbólumok egyrészt népmesei elemként működnek, önmagukon túlmutatva gazdagítják a történetek jelentését, a mesék, mondák világához közelítik azt. Másrészt pedig összekötik a két idősíkot, lehetőséget teremtve az emlékezésre, reflexióra. Sajnos az író nem használja ki eléggé a motívumok adta lehetőségeket. Így a történetek egymás mellett haladnak, fejezetenként ugrálunk térben és időben, csak néhány ponton találkozik a két világ. Ilyenkor a szimbólumok a tudatalanból törnek elő álmok, bájoló rigmusok, árnyak alakjában, hogy beteljesítsék a generációk óta a családot sújtó átkot.

Kata vérmedvéről mesél a kis Gábrisnak, arról a medvéről, melyet dédapja, Török Bálint pusztít el. A gyermek Báthory vadvirágból virágkoszorút fon Kata hajába, ezt a koszorút menyasszonyi fátyol váltja fel, melyből hiányzik a fehér liliom. A lány dédnagyanyja, Pemfflinger Katalin esküvőjén a liliomból készült fejdíszta maga a férj vágja le a nő fejéről. Asszony lesz a lányból, megkezdődik a tánc, talpuk alatt „jajgatnak” a liliomok. A szókép folytatódik:

„Karcsú derekuk megtört, szirmaik elrongyolódtak, és nem maradt a helyükben más, csak szürke mocsok.”

Az olvasó a lány-virág allegória nélkül is jól értené ezt a képet, nincs szükség további magyarázatra. A rétegenként kibontott szimbólum didaktikussá válik.

A regény kulcsmotívuma a farsang farka, a karnevál, a realitásból, a hierarchikus viszonyokból való kilépés időszaka, az önfeledt röhögés és az altest diadala, amikor megengedett a trágárság és obszcenitás. Itt azonban elmarad a közös vásári kacaj, helyette démoni nevetést hallunk. Mind a két idősíkon lehullanak az álarcok, megmutatkozik Bethlen jelleme, amikor Báthory Annát táncba viszi, és Török Katalin kedvenc udvarhölgye, Klára is felfedi valódi arcát. De elítéli-e az olvasó azt a nőt, aki asszonya szeszélye, egy üvegcsse gyógyszer miatt veszíti el jegyesét, vagy azt az özvegyet, akinek bűne, hogy férje az önkényúr életére tört?

A regény végére minden szereplő motivációja napvilágra kerül, nem történelmi tényeket, hanem esendő embereket látunk, tele félelemmel, gyásszal és gyűlölettel.

A befogadó nevetése vélhetően csak ritkán hallatszik olvasás közben, többnyire az sem az öröm, hanem a gúny szülte. Ilyen a Török Bálint vereségéről szóló, korábban már idézett dal. Nevetünk akkor is, amikor a híres törökverő meglepi jövendőbelijét ima közben. De gyorsan az olvasó arcára fagy a mosoly, hiszen a szerelem rózsaszín lánymeséjének karikatúrájából durva erőszak lesz:

„Mint mindig, most is térdre ereszkedett, hogy elmondja az esti imáját. De még bele sem kezdett, fellibbent az ágy selyemkárpitja, és egy hatalmas, szőrös férfitag meredt fel vele szemben. {...} Percekig fel sem fogta, hogy kihez tartozik, csak azt látta, hogy nagy, szőrös, vörös, mint valami vadállat.”

Az olvasó számára a legnagyobb meglepetést az ilyen, és ehhez hasonló, erotikus tartalmú szövegrészek okozzák. Ezek a jelenetek akár érzékiek, akár obszcének, arra hivatottak, hogy lebontsák a történelmi alakokról és korról alkotott romantikus elképzeléseinket. Nincsenek tabuk, a hálószobák ajtaja tárva-nyitva, a legnagyobb titkok, el nem hált házasságok, homoszexuális vágyak derülnek ki. Ezek a részletek azonban sosem öncélúak, hanem az élet legtermészetesebb velejáróiként, vágyaként jelennek meg. A regény csúcspontján Pemfflinger Katalin önkívületi állapotban férjét szólítgatja, és közben úgy ér magához, ahogy férje azelőtt sosem. A falak Bálint hangján szólalnak meg, éterien tiszta szerelemmel:

„Két melled, mint két őzike, mint gazellapár, mely liliomok közt legel. – A mellét is finoman cirógatta meg, nem olyan durván nyúlt hozzá, mint férje szokta.”

Az író elmondása szerint az erotikus jelenetek nem saját leleményei, hanem egytől egyig korabeli levelezés- vagy jegyzőkönyv-részletek. De nemcsak itt találunk 17. századi szövegátiratokat vagy betoldásokat, hanem imádságok, ráolvasások, val-

lomások anyagai is színesítik az írást. Ezek a részek kurziváltak, azonban stílusukban markánsan nem különülnek el a törzsszövegtől, mint ahogy a ma már kevésbé használt szavak, mint például a *kanavász*, *melly* vagy *superlátos* ágy sem. A regény úgy ötvözi a korabeli nyelvet a maival, hogy, miközben jól olvasható, mégis visszaadja a 16. és 17. századi nyelv szépségeit. Nem archaizáló vagy mesterkéltségekkel tarkított. A szövegekből sokat megtudhatunk a korszak gondolkodásmódjáról, szerelemfelfogásáról, a gyógynövényekről, vajákos asszonyokról, de legtöbbit a nőkről, a korabeli és mindenkori nőről. Hiszen ott vannak ők az uradalmak élén, sokszor láthatatlanul. Irányítják a gazdaságot, gyereket nevelnek, óriási szerepük van a kultúra és a reformáció terjesztésében, mégis méltatlanul keveset beszélünk róluk.

Miklya Luzsányi Mónika regénye ebből a szempontból is fontos alkotás. Felnőtt mese, csodás elemekkel átszótt történelem. Egyrészt több ezer oldalnyi forrásanyagot feldolgozó, a lányok tündérmeséjét leromboló történet, másrészt a népi hiedelemvilágból táplálkozó, boszorkányos história. És mint ilyen, az örökletben végződik, a szalmával kitömött szerelmes romlatlan teste mellett vagy a fényben, az örületben.

Miklya Luzsányi Mónika: *Az ecsedi boszorkány*. Athenaeum, Budapest, 2019.